

عملکرد حافظه فعال و حافظه شرح حال در زنان دارای سوگ آسیب‌شناختی

بهناز کاظمی^{۱*}، علیرضا مرادی^۲، هادی بهرامی^۳

^۱ کارشناس ارشد روانشناسی بالینی، دانشگاه علوم تحقیقات

^۲ گروه روانشناسی بالینی، دانشگاه خوارزمی

^۳ دانشگاه علوم تحقیقات

چکیده

هدف پژوهش حاضر، بررسی عملکرد حافظه فعال و توانایی دست‌یابی به مواد اختصاصی حافظه شرح حال رویدادی و یادآوری خاطرات از حافظه شرح حال معنایی، در زنان دارای سوگ آسیب‌شناختی بود. در این مطالعه ۹۰ نفر زن شرکت کردند که در سه گروه جای داده شدند. ابزارهای پژوهش شامل آزمون افسردگی بک، آزمون اضطراب بک، پرسشنامه تجربه سوگ، شاخص حافظه فعال آزمون حافظه و کسلر III، آزمون حافظه شرح حال و مصاحبه حافظه شرح حال بود. نتایج نشان داد که زنان دارای سوگ آسیب‌شناختی در تکالیف حافظه فعال، حافظه شرح حال و مصاحبه حافظه شرح حال، عملکرد ضعیف‌تری نسبت به زنان بدون تجربه سوگ دارند. سطح افسردگی و اضطراب در زنان دارای سوگ آسیب‌شناختی بالاتر از زنان بدون تجربه سوگ بود. بر این اساس می‌توان نتیجه گرفت که هیجانات مثبت و منفی در عملکرد حافظه تأثیرگذار است.

کلید واژه‌ها: سوگ آسیب‌شناختی؛ حافظه شرح حال؛ حافظه فعال؛ اضطراب؛ افسردگی

مقدمه

مرگ مسئله زندگان است، مردگان هیچ مسئله ای ندارند. از میان تمام موجوداتی که بر روی زمین می‌میرند، فقط انسان است که مردن برای او مسئله است. سوگ به واکنش‌های روانی بازمندگان یک فقدان بزرگ اطلاق می‌شود. سوگ (Grief) به احساس‌های ذهنی که به وسیله مرگ عزیزان پدیده آمده است گفته می‌شود. این اصطلاح با سوگواری (Mourning) به صورت مترادف به کار برده می‌شود. اما سوگواری به فرایند انحلال سوگ اطلاق می‌شود و در واقع ابراز اجتماعی رفتار و اعمال پس از داغدیدگی (bereavement) است. داغدیدگی از نظر لغوی به از دست دادن شخص مورد علاقه به علت مرگ اطلاق می‌شود (کاپلان و سادوک، ۱۹۹۸). نتایج تحقیقات راس (Ross) به مراحل مشابهی از سوگواری اشاره می‌کنند که عبارتند از:

مرحله اول: شوک، انکار، باور نکردن و رفتار جستجوگرانه

مرحله دوم: ناراحتی عمیق و انزوای اجتماعی

مرحله سوم: پذیرش، اگر چه ممکن است فرد همچنان در فقدان فرد عزیز اشک بریزد.

این مراحل جداگانه نیستند و ممکن است با هم همپوشی داشته باشند، دوام سوگواری بهنجار در افراد با فرهنگ‌های مختلف متفاوت است. برخی علایم سوگ، شش ماه تا یک سال طول می‌کشد و برخی نشانه‌ها ممکن است تا دو سال نیز طول بکشد. حافظه فعال نظامی است که کار نگهداری و پردازش موقتی اطلاعات را طی یک رشته از تکالیف شناختی انجام می‌دهد و شواهد پژوهش متعدد حاکی از آن است که حافظه فعال نقشی بسیار عمده و تعیین‌کننده در یادگیری و دیگر تکالیف شناختی دارد (چراغی و همکاران، ۱۳۷۸). حافظه شرح حال جنبه‌ای از حافظه است که با تجدید خاطره وقایعی که در گذشته به صورت شخصی تجربه شده است مرتبط است (مرادی و همکاران، ۲۰۰۰).

پژوهش حاضر به بررسی عملکرد حافظه فعال و توانایی دست‌یابی به مواد اختصاصی حافظه شرح حال رویدادی و یادآوری خاطرات از حافظه شرح حال معنایی در زنان دارای سوگ آسیب‌شناختی پرداخت.

روش

شرکت‌کنندگان

در این پژوهش ۹۰ نفر زن شرکت کردند که در سه گروه جای داده شدند؛ ۳۰ نفر زنان دارای سوگ آسیب‌شناختی به عنوان گروه هدف و ۳۰ نفر از زنان دارای سوگ بهنجار و ۳۰ نفر از زنان بدون تجربه سوگ به عنوان گروه‌های مقایسه انتخاب و گروه‌ها در تحصیلات و سن تا حدودی کنترل شدند.

ابزار

آزمون اضطراب بک: این پرسشنامه شامل ۲۱ گویه است که علایم شایع اضطراب را در بر می‌گیرد. آزمودنی‌ها جهت پاسخ‌گویی به میزان رنجش خود در هفته گذشته را در ستون مقابل آن ضربدر می‌زنند و در مجموع نمرات آزمودنی‌ها بین ۰ تا ۶۳ متغیر هستند. آزمون مورد نظر دارای روایی ($r=0/72$)، اعتبار ($p<0/001$)، اعتبار ($r=0/83$)، $p<0/001$ و ثبات درونی ($\text{Alpha}=0/92$) مناسب است.

* e-mail: kezemi_behnaz@yahoo.com

عملکرد حافظه فعال و حافظه شرح حال در زنان دارای سوگ آسیب‌شناختی

آزمون افسردگی بک: آزمون افسردگی بک از ۲۱ گویه تشکیل شده است که بر اساس نشانه‌های شاخص افسردگی و شدت آنها، درجاتی برای ماده تنظیم و از ۰ تا ۳ نمره داده می‌شود. نمره ۰ در هر گویه به معنی نبود علامت و نمره ۳ نشان دهنده شدت علامت است. آلوی و کین (۱۹۸۸) در مطالعه خود، اعتبار درونی پرسشنامه بک را ۰/۹۰ ذکر کرده‌اند کراکر و همکاران (۱۹۸۸) در بررسی اعتبار به روش دو نیمه سازی، ضریب همبستگی ۰/۸۶ گزارش کرده‌اند که نشانگر اعتبار درونی بالای این آزمون است (به نقل از کاویانی و موسوی ۱۳۸۷).

آزمون حافظه وکسلر III: جهت بررسی حافظه طراحی شده است که در این پژوهش از دو خرده مقیاس فراخوانی حروف - ارقام و فراخوانی فضایی به منظور سنجش حافظه استفاده می‌شود. در یک مطالعه ملی آمریکا که توسط موسسه روانشناختی (۱۹۹۷) به منظور هنجاریابی آزمون حافظه وکسلر بر روی یک نمونه ۱۲۵۰ نفری در ۱۳ گروه سنی انجام گرفت میانگین آلفای کرونباخ همه گروه‌های سنی برای این خرده آزمون (توالی حروف - ارقام) ۰/۸۲ و میزان اعتبار به روش آزمون - باز آزمون ۰/۷۴ به دست آمد.

مصاحبه حافظه شرح حال AMI: یک ابزار پژوهشی مفید برای بررسی مواردی است که در آن امکان تفکیک فراموشی پیش گستر و پس گستر وجود دارد. این آزمون، چهارچوبی فراهم می‌کند که به واسطه آن می‌توان به ارزیابی وجود آسیب یا سلامت در حافظه دور آزمودنی پرداخت که شامل الگوی هر نوع نقص و شیب زمانی آن (مربوط به ذخیره نسبی حافظه های قدیم‌تر نسبت به حافظه اخیر) است. در AMI سه ارزیاب یعنی بدلی، کوپلمن و ویلسون (۱۹۸۹) به صورت مستقل به ارزیابی و نمره گذاری خاطرات یاد آوری شده پرداختند. همبستگی میان آزمون های موازی، بین ۰/۸۳ تا ۰/۸۶ در نوسان می‌باشد. برای هر یک از سوال های جدول معنایی شخصی، حداکثر ۲ نمره برای یاد آوری کامل و ۱ نمره برای یاد آوری ناقص در نظر گرفته می‌شود. مجموع نمرات سوال های هر بخش آزمون، در مواقع یادآوری کامل، ۲۱ می‌باشد. آزمون حافظه شرح حال (AMT): آزمون حافظه شرح حال آزمونی برای بررسی حافظه شرح حال رویدادی می‌باشد که اولین بار توسط "ویلیامز و برادنت" (۱۹۸۶) و در کار با بیماران متمایل به خودکشی به کار برده شد. این روش شامل ارائه نشانه لغت های دارای بار هیجانی متفاوت می‌باشد. به آنها گفته می‌شود که به هر لغت، رویدادی (خاطره ای) که بواسطه لغت یادآوری می‌شود را بیان کنند. رویداد یادآوری شده می‌تواند مهم یا کم اهمیت، مربوط به دوران گذشته یا اخیر باشد، اما باید یک رویداد اختصاصی باشد.

آزمون تجربه سوگ (GEQ): یک ابزار خود گزارشی است که برای سنجش اجزای سوگ و اندوه طراحی شده است. در ابزار اولیه ای که بارت واسکات ارائه کردند ، GEQ ۵۵ سوال داشت که برای ارزیابی ۱۱ عامل سوگ طراحی شده بود. این عوامل عبارتند از : واکنش بدنی (Somatic reaction)، واکنش عمومی سوگواری (General Grief reaction)، جستجو برای یافتن توضیح (Search for explanation)، از دست دادن حمایت (Loss of support)، برجسب خوردن (Stigmatization)، احساس گناه (Guilt)، مسئولیت (Responsibility)، شرم (Shama)، طرد (Rejection)، رفتار خود تخریبی (Seif destructive behavior) و واکنش های منحصر به فرد (Unique reactions). در پژوهشی که سمیه مهدی پور برای اعتبار و هنجاریابی این پرسشنامه در جمعیت ایرانی انجام داد نتایج حاصل از تحقیق وی یک پرسشنامه ۳۴ گویه ای با ۷ عامل بود: عامل ۱: احساس گناه، عامل ۲: تلاش برای توجیه و کنار آمدن، عامل ۳: واکنش های بدنی، عامل ۴: احساس ترک شدن، عامل ۵: قضاوت شخص یا دیگران در مورد دلیل فوت، عامل ۶: خجالت و شرمندگی، عامل ۷: بدنامی. تمامی ۵۵ سوال در پرسشنامه تجربه سوگ شامل یک مقیاس پاسخ دهی لیکرتی ۵ درجه ای از هرگز (۱) به ندرت (۲)، گاهی (۳)، اغلب (۴)، تا همیشه (۵)، می باشد نمرات ۸ مقیاس فرعی از جمع فراوانی های ۵۵ پرسش قابل دستیابی است. نمره بالاتر در هر مقیاس تاکید بر آن دارد که به احتمال بیشتر واکنش سوگ تجربه شده است (بیلی و همکاران ۲۰۰۰).

شیوه‌ی اجرا

پس از آنکه توضیحات لازم ارائه شد، پرسشنامه ها در اختیار شرکت کنندگان قرار گرفت و داده های جمع آوری شده مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفت.

نتایج

عملکرد حافظه فعال : بیشترین عملکرد مربوط به گروه بدون سوگ و کمترین عملکرد مربوط به سوگ آسیب شناختی می باشد. بازایی اطلاعات از حافظه شرح حال رویدادی : با توجه به نتایج بدست آمده در بازایی خاطرات اختصاصی در مجموع گروه دارای سوگ آسیب شناختی عملکرد ضعیف تری را نسبت به گروه بدون سوگ داشته اند اما بین گروه دارای سوگ آسیب شناختی و گروه سوگ بهنجار نیز تفاوت اندکی مشاهده شد .

جدول ۱

تحلیل واریانس یکراهه برای عملکرد حافظه شرح حال معنایی

منبع تغییر	مجموع مجزورات	درجه آزادی	میانگین مجزورات	F	سطح معناداری
بین گروهی	۲۵۷/۶۷۲	۲	۲۸/۸۳۶	۴۲/۸۶۶	۰/۰۰۱
درون گروهی	۲۶۱/۴۸۳	۸۷	۳/۰۰۶		
جمع	۵۱۹/۱۵۶	۸۹			
بین گروهی	۳۳/۶۸۹	۲	۱۶/۸۴۴	۱۳/۵۵۲	۰/۰۰۱
درون گروهی	۱۰۸/۱۳۳	۸۷	۱/۲۴۳		
جمع	۱۴۱/۸۲۲	۸۹			
بین گروهی	۱۵۲/۱۷۲	۲	۷۶/۰۸۶	۲۱/۳۵۴	۰/۰۰۱
درون گروهی	۳۰۹/۹۸۳	۸۷	۳/۵۶۳		

مجموعه مقالات پنجمین کنگره انجمن روانشناسی ایران

			۸۹	۴۶۲/۱۵۶	جمع	
۰/۰۰۱	۱۴/۶۹۹	۲۲/۹۳۳	۲	۴۵/۸۶۷	بین گروهی	رویدادی بزرگسالی
		۱/۵۶۰	۸۷	۱۳۵/۷۳۳	درون گروهی	
			۸۹	۱۸۱/۶۰۰	جمع	
۰/۰۰۱	۲۰/۵۶۶	۴۰/۸۳۳	۲	۸۱/۶۶۷	بین گروهی	AMI اخیر
		۱/۹۸۵	۸۷	۱۷۲/۷۳۳	درون گروهی	
			۸۹	۲۵۴/۴۰۰	جمع	
۰/۰۰۱	۱۵/۳۱۴	۲۳/۴۱۱	۲	۴۶/۸۲۲	بین گروهی	رویدادی اخیر
		۱/۵۲۹	۸۷	۱۳۳/۰۰۰	درون گروهی	
			۸۹	۱۷۹/۸۲۲	جمع	
۰/۰۰۱	۴۹/۱۷۷	۶۹۹/۷۱۹	۲	۱۳۹۹/۴۳۹	بین گروهی	AMI کل
		۱۴/۲۲۹	۸۷	۱۲۳۷/۸۸۳	درون گروهی	
			۸۹	۲۶۳۷/۳۲۲	جمع	
۰/۰۰۱	۳۶/۲۳۶	۱۸۶/۲۳۳	۲	۳۷۲/۴۶۷	بین گروهی	رویدادی کل
		۵/۱۳۹	۸۷	۴۴۷/۱۳۳	درون گروهی	
			۸۹	۸۱۹/۶۰۰	جمع	

جدول ۲

تحلیل واریانس یکراهه برای عملکرد حافظه فعال

P	F	MS	Df	SS	منبع تغییر	
۰/۰۰۱	۵۲/۰۳۰	۱۸۵/۸۳۳	۲	۳۷۱/۶۶۷	بین گروهی	توالی عدد و حروف
		۳/۵۷۲	۸۷	۳۱۰/۷۳۳	درون گروهی	
			۸۹	۶۸۲/۴۰۰	جمع	
۰/۰۰۱	۹/۵۵۳	۲/۱۷۸	۲	۴۴/۳۵۶	بین گروهی	فراخوانی فضایی رو به جلو
		۲/۳۲۱	۸۷	۲۰۱/۹۶۷	درون گروهی	
			۸۹	۲۴۶/۳۲۲	جمع	
		۱/۴۸۱	۸۷	۱۲۸/۸۳۳	درون گروهی	
			۸۹	۱۶۰/۱۰۰	جمع	
۰/۰۰۱	۱۳/۳۴۹	۷۴/۷۴۴	۲	۱۴۹/۴۸۹	بین گروهی	فراخوانی کل
		۵/۵۹۹	۸۷	۴۸۷/۱۳۳	درون گروهی	
			۸۹	۶۳۶/۶۲۲	جمع	
۰/۰۰۱	۵۰/۹۲۷	۴۹۳/۰۷۸	۲	۹۸۶/۱۵۶	بین گروهی	حافظه فعال کل
		۹/۶۸۲	۸۷	۸۴۲/۳۳۳	درون گروهی	
			۸۹	۱۸۲۸/۴۸۹	جمع	

جدول ۳

نتایج تحلیل واریانس در عملکرد حافظه شرح حال رویدادی مثبت و منفی

سطح معناداری	F	میانگین مجزورات	درجه آزادی	مجموع مجزورات	منبع تغییر	
۰/۰۰۱	۱۴/۹۶۴	۱۰/۰۳۳	۲	۲۰/۰۶۷	بین گروهی	عملکرد حافظه شرح حال رویدادی مثبت
		۰/۶۷۰	۸۷	۵۸/۳۳۳	درون گروهی	
			۸۹	۷۸/۴۰۰	جمع	
۰/۶۵۴	۰/۴۲۷	۰/۲۳۳	۲	۰/۴۶۷	بین گروهی	عملکرد حافظه شرح حال رویدادی منفی

عملکرد حافظه فعال و حافظه شرح حال در زنان دارای سوگ آسیب شناختی

درون گروهی	۴۷/۵۳۳	۸۷	۰/۵۴۶
جمع	۴۸/۰۰	۸۹	

حافظه شرح حال معنایی: عملکرد گروه سوگ آسیب شناختی در بخش های مختلف مصاحبه شرح حال نسبت به گروه بدون سوگ ضعیف تر بوده است اما با گروه دارای سوگ بهنجار تفاوت معناداری نداشته اند و همچنین زنان دارای سوگ آسیب شناختی نمرات بیشتری را در آزمون های اضطراب و افسردگی کسب کردند.

بحث

انواع مختلفی از استرس بیش از حد، تاثیرات طولانی مدت بر روی بخش هایی از مغز می گذارد که حافظه واحساسات نیز از این قاعده مستثنی نیستند ساختار های مغزی نسبت به استرس بسیار حساس هستند یکی از ساختارهای مغزی لوب گیجگاهی است که مسئول اعمالی مانند حافظه و هیجان می باشد واز آن جا که مرکز هیجان وحافظه در مغز را به لوب گیجگاهی نسبت می دهند می توان نتیجه گرفت که هیجان مثبت ومنفی در عملکرد حافظه تاثیر گذار هستند مطالعات بیشماری نشان داده اند که افراد ی که دچار سوگ آسیب شناختی می باشند در کارکرد حافظه آسیب هایی رانشان دادند در این مطالعه نیز ما با افرادی روبرو بودیم که فرد عزیز را از دست داده بودند ونمی توانستند با غم از دست دادن او کنار بیایند زندگی انسان از یک سو با عشق واز سوی دیگر با جدایی وفقدان همراه است همه ما تلاش می کنیم این واقعیت را نادیده بگیریم و از آن دوری کنیم گرچه تلخ است اما حقیقتی است که باید آن را پذیرفت.

منابع

- چراغی، فرشته؛ مرادی، علیرضا و فراهانی، محمد نقی (۱۳۸۷). مطالعه اثر اضطراب صفت و موقعیت پرفشار بر کارآمدی پردازش و عملکرد حافظه فعال، *مجله علوم رفتاری*، ۲ (۱)، صفحه ۲۵-۳۲.
- دیداران، سودابه (۱۳۸۷). مرگ، فقدان، سوگ. تهران: نشر قطره.
- عبدی، احمد؛ مرادی، علیرضا؛ اکرمیان، فهیمه و فتحی آشتیانی، علی (۱۳۸۸). بررسی عملکرد افراد مبتلا به PTST ناشی از جنگ در حافظه شرح حال رویدادی. *مجله پژوهشی در سلامت روان شناختی، دانشگاه تربیت معلم*، ۲ (۳)، XX- XX.
- کاویانی، حسین و موسوی، اشرف سادات (۱۳۸۷). ویژگی های روان سنجی پرسشنامه اضطراب بک در طبقات سنی و جنسی جمعیت ایرانی. *مجله دانشکده پزشکی، دانشگاه علوم پزشکی تهران*، ۶۶ (۲)، ۱۳۶-۱۴۰.
- Boelen, P. A. et al. (2010). Autobiographical memory specificity and symptoms of complicated grief, depression, and posttraumatic stress disorder following loss. *Journal of Behavior Therapy and Experimental Psychiatry* 41(4), 331- 337.
- Boelen, P. A. et al. (2010). Prolonged Grief Disorder, depression, and posttraumatic stress disorder are distinguishable syndromes. *Journal of Affective Disorders*, 125(3), 374- 378.